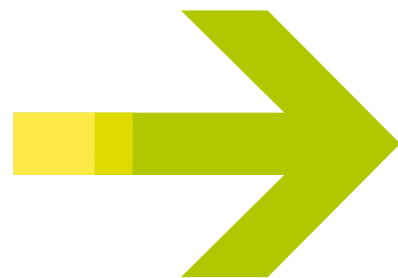

Minderåriga på praktik

Som arbetsgivare kommer du i olika sammanhang i kontakt med ungdomar som ännu inte fyllt 18 år. På arbetsplatsen tar ni kanske emot dem på praktik eller för sommarjobb.

Arbetsmiljöverket har gett ut föreskrifter (AFS 1996:1) om vad som gäller för minderåriga i arbetslivet. Föreskrifterna gäller något olika beroende på om den minderåriga är på arbetsplatsen som elev eller som anställd.

Om du som arbetsgivare bestämt dig för att ta emot en minderårig till din arbetsplats är det förstås viktigt att veta vad som gäller. Därför har Teknikföretagen tagit fram denna folder med fokus på vad som gäller vid praktik.

Elever på praktik

Enligt föreskriften om minderåriga räknas man som elev och inte som arbetstagare om man genomgår arbetsplatsförlagd utbildning, ämnesanknuten praktik, praktisk arbetslivsorientering (prao) eller andra liknande former av oavlönad längre eller kortare praktik.

I och med försöken med gymnasial lärlingsutbildning kommer minderåriga elever att finnas i arbetslivet som lärlingar. Dessa behöver inte, men kan vara anställda av det företag som utbildningen är förlagd till. Och just anställningsförhållandet komplicerar ansvarsfördelningen mellan skola och arbetsgivare bland annat när det gäller arbetsmiljöfrågor. Det finns behov av klargörande hur föreskriften ska tolkas vad gäller lärlingar.

Ansvar

Det är företaget där praktiken bedrivs som har det direkta skyddsansvaret, det vill säga som ansvarar för att arbetsmiljön är säker på praktikplatsen. Arbetsgivaren ska förvissa sig om att de maskiner och verktyg som används är säkra och att de genomgått det underhåll och den besiktning som krävs. Detsamma gäller ansvaret att se till att de skydd som krävs både finns på plats och används.

Vid riskfyllda moment ska eleven få skriftliga skydds- och hanteringsföreskrifter som är enkla och tydliga och det är arbetsgivarens ansvar att se till att eleven får tillräcklig introduktion.

Skolan har en viktig roll vid val av praktikplats och bör ta fram riktlinjer för vilka krav eller kriterier man ställer på en praktikplats. Skolan har kunskap om den enskilde eleven och ska därför informera arbetsgivaren om elevens kunskaper, färdigheter och mognad. Utifrån elevens förutsättningar bestämmer skolan och arbetsplats tillsammans vilka arbetsuppgifter eleven ska ha.

Tillsammans ska skolan och arbetsplatsen bestämma elevens arbetstider samt komma överens om vem som förser eleven med den personliga skyddsutrustning som behövs för arbetet.

Arbetsgivaren ska rapportera eventuella olyckor och tillbud som berör eleven under praktiken till skolan och det är skolan som i sin tur rapporterar till Arbetsmiljöverket om olyckan eller tillbudet är allvarligt.

Arbetsuppgifter

I en bilaga till föreskriften om minderåriga, listas arbetsuppgifter som inte får utföras av dem. En sammanfattning av bilagan finns i figur 1. Dessa uppgifter får dock utföras av elever på gymnasieprogram med arbetsplatsförlagd utbildning (APU) om

Utbildningen är fastlagd i en kursplan som godkänts av utbildningsansvarig myndighet eller av arbetsmarknadens parter och praktikanten är 16 år och har fullgjort sin skolplikt samt att antingen

- arbetsuppgiften ingår i yrkesutbildning och sker under direkt ledning av särskilt utsedd instruktör eller
- att praktikanten har fullgjort yrkesutbildningen för den aktuella arbetsuppgiften.

Vissa arbetsuppgifter får utföras först efter att läkare bedömt att eleven kan anlitas utan risk.

Exempel på sådana arbeten är

- vissa arbeten med kvarts eller kvartshaltigt material
- vissa arbeten med bly eller blyhaltigt material

Ytterligare några arbetsuppgifter är inte tillåtna att utföra av någon person under 18 år. För dessa arbetsupp-

gifter kan inte heller Arbetsmiljöverket medge undantag från förbudet.

Exempel på sådana arbeten är

- dykeriarbete
- arbete med risk för kontakt med blod med misstanke om smittrisk
- arbete i lokal där mikroorganismer används (skyddsklass 3 eller 4)
- cancerforskning med vetenskapliga försök
- arbeten som när det gäller vuxna, endast får utföras efter särskilda tillstånd från Arbetsmiljöverket (till exempel rivning av asbesthaltigt material)

Vid prao får endast lättare och riskfritt arbete förekomma. Arbetsuppgifterna i föreskriftens bilaga (se figur 1) får därför inte förekomma.

Enligt föreskriften om ensamarbete (AFS 1982:3) får inte minderåriga anlitas till riskfyllt eller starkt psykiskt påfrestande ensamarbete.

Instruktör/handledare

Arbetsgivaren ansvarar för att utse en instruktör eller handledare med god kännedom om arbetet och riskerna med det. Instruktören ska löpande se till att eleven arbetar på ett säkert sätt och följer de rutiner och regler som finns på arbetsstället. Arbetsgivaren ansvarar även för att instruktören har tillräckligt med tid för att fullgöra uppgiften som instruktör.

Vad menas då med det som föreskriften om minderåriga säger, att vissa arbetsuppgifter ska ske under *direkt* ledning av instruktör? Innebär det att eleven ska bevakas? Att instruktören måste stå bredvid?

Ett sådant arbetssätt är knappast rimligt och realistiskt. Med direkt ledning från instruktör menas istället att instruktören tillsammans med eleven tydligt har gått igenom arbetsuppgiften och riskerna med den, att han har förvärvat sig om att eleven har förstått och försäkrat sig om att eleven utför jobbet enligt instruktionerna. Detta kan innebära att instruktören första tiden faktiskt måste stå bredvid och bevakas. Det är även viktigt att instruktören regelbundet kontrollerar att eleven även fortsättningsvis arbetar säkert. En annan innebörd av direkt ledning är att eleven alltid har någon att vända sig till.

Företaget bör tillsammans med skolan ta fram rutiner som beskriver hur introduktionen och handledningen ska gå till. Checklistor, med punkter på vad som ska tas upp, vem som ska göra det och när det ska göras, kan också användas för att försäkra sig om att eleven fått rätt information vid rätt tillfälle.

Nedan finns exempel på frågor i en checklista.

- Har vi gått igenom arbetstider?
- Har vi gått igenom vad som gäller vid frånvaro, vem man ska kontakta vid sjukfrånvaro, ledighet osv.?
- Vem är kontaktperson på skolan?
- Har vi kontaktuppgifter till eleven och elevens anhöriga?
- Har instruktören/handledaren fått information från skolan vad gäller elevens kunskap, skolans förväntningar med mera?
- Har instruktören/handledaren tillräckligt med tid för uppgiften?
- Har instruktören/handledaren gått igenom riskerna med arbetsuppgiften och hur man skyddar sig?

- Vad gör vi om den utsedda instruktören/handledaren är sjuk eller ledig?
- Känner eleven till vad han får och inte får göra för arbetsmoment?
- Har eleven rätt skyddsutrustning?
- Har ett schema lagts upp för eleven
- Har eleven introducerats på företaget, lokalerna, personalen, säkerhetsrutiner?
- Vem rapporterar olyckor och tillbud till skolan?
- Har kontakt tagits med skyddsombud på arbetsplatsen?

Arbetstider

I föreskriften om minderåriga finns särskilda arbetstidsbestämmelser som gäller då minderåriga anlitas för arbete. För elev på praktik behöver man inte ta hänsyn till dessa regler. I dessa fall gäller arbetsplatsens arbetstider även för eleven (om inte skola och arbetsplats kommit överens om annat).

Att tänka på

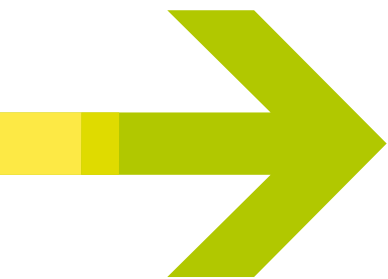
Om du som arbetsgivare vill anställa en minderårig, som kanske tidigare praktiserat hos er, kommer arbetstidsreglerna i föreskrifterna om minderåriga att gälla. I föreskrifterna finns listat vilka arbetstidsregler som gäller för olika åldersgrupper.

Då en minderårig anställs, för till exempel ett sommarjobb, kan det vara så att vissa arbetsuppgifter i bilagan i föreskriften som han/hon fick göra då han/hon var på praktik hos er inte längre får utföras. Arbetsuppgifterna i bilagan får dock utföras om den minderårige har slutfört utbildningsmomentet på arbetsområdet. Arbetsmiljöverket kan också medge undantag från föreskriften om minderåriga. För sådana fall finns en blankett att ladda ned från Arbetsmiljöverkets hemsida, www.av.se.

Figur 1

Exempel på några av de arbetsuppgifter som listas i AFS 1996:1 bilaga 1 och som därmed är förbjudna att utföra av minderåriga om inte villkoren enligt föreskriften är uppfyllda. För fullständig lista hänvisas till föreskriften.

- **Arbete med traktorer, motorredskap, fordon med mera**
Hit hör till exempel arbete med lyftande truck. Undantag gäller för truck med totalvikt under 2 ton om arbetet sker under tillsyn av instruktör, på jämnt, horisontellt och hårdgjort underlag.
- **Arbete med maskinellt drivna lyftanordningar, linbanor eller transportörer**
Hit hör till exempel arbete med travers, telfer, mobil arbetsplattform och kran. Undantag gäller för manövrering av telfer, lyftblock eller dylikt för att lyfta eget arbetsstycke vid maskinarbete. För arbetet krävs dock dokumenterade kunskaper enligt AFS 2006:06.
- **Arbete med maskinellt drivna tekniska anordningar, verktyg med mera.** Hit hör bland annat
 - trä och metallbearbetningsmaskiner till exempel fräs-, kutter-, hyvel- och pelarborrmaskin samt svarvar.
 - mekanisk hydraulisk och pneumatisk press, gradsax, stansbockmaskin, kantmaskin, hejare, smideshammare, pressgjutmaskin, spikmaskin, betongvarumaskin, formsprutmaskin, digelstans, digeltryckpress, förgyllningspress, kläddress, formpress och avfallspress.
 - maskiner med öppen vals och skruv
 - vibrerande och handhållna verktyg. Förbudet gäller inte tillfälligt arbete (mindre än 30 min arbete under en arbetsdag) med slagborrmaskin eller oscillerande slipmaskin.
 Förbudet för arbete med ovan beskrivna maskiner gäller inte om riskerna är förebyggda genom tekniska skyddsåtgärder som till exempel tvåhandsmanövreringsanordning eller ljusskärm. Förbudet gäller inte heller om maskinen har ett omslutande skydd eller avskärmning som gör att verktygen inte är åtkomliga. Förbuden gäller dock om skydden måste ställas in manuellt.
- **Tillsyns-, underhålls- och reparationsarbete.** Hit hör till exempel
 - tillsyn och reparation av elektrisk starkströmsanläggning.
 - tillsyn och reparation av tryckkärl och vakuumpkärl
 - pumpning av hjul till bussar, lastbilar, truckar och traktorer
- **Arbete med farliga ämnen**
- **Starkt styrt arbete**

Lästips

I praktiken

Svenskt Näringsliv har tagit fram ett material bestående av tre delar – företag, skola och elev. Materialet ger ett praktiskt och handfast stöd före, under och efter prao eller praktik. (www.svensktnaringsliv.se/ipraktiken)

Arbetsmiljön för elever på praktik

www.av.se/dokument/Teman/diverse/ADI612.pdf (ADI 612)

Så får barn och ungdomar arbeta

www.av.se/dokument/publikationer/adi/adi_043.pdf (ADI 043)

Arbetskyddsstyrelsens författningssamling om minderåriga (AFS 1996:1)

På Arbetsmiljöverkets hemsida finns en temasida som behandlar frågor som rör minderåriga i arbetslivet (www.av.se/teman/minderariga/risk).

Två olyckor

Nedan beskrivs två fall då en minderårig skadats i samband med praktik eller vid sommarjobb på företag där praktik tidigare genomförts.

Elev skadad vid gradsax. Eskilstuna Tingsrätt -97

En skolelev, som praktiserade på ett företag, hade fått i uppgift att klippa en plattjärnstång i bitar i en gradsax. När han skulle klippa sista biten halkade han med handen, förlorade balansen och tryckte på pedalen så att maskinen startade. Höger pekfinger fastnade i maskinen och skadades så illa att en del av fingret måst amputeras. Under elevens tre veckors praktik på företaget hade skyddet på maskinen varit bortmonterat. Yrkesinspektionen hade i två tidigare inspektionsmeddelanden krävt att maskinen måste ha ett skydd, som bryter driften om annat än arbetsmaterial finns på bordet. Arbetsgivaren hade inte förvisat sig om att maskinen uppfyllde gällande säkerhetsbestämmelser. Han dömdes för arbetsmiljöbrott.

17-åring skadades i fräsmaskin. Helsingborg Tingsrätt -05

En minderårig (17 år) sommarvikarier hos ett verkstadsbolag arbetade vid en fräsmaskin med att fräsa aluminiumprofiler. När han skulle känna på arbetsstyckets yta, grep kuttern tag i hans handske och drog in handen och underarmen i maskinverktyget. Han skadades allvarligt i armen och handen. Maskinen saknade föreskriven skyddsutrustning.

En åtalspunkt gällde överträdelse av minderårigföreskriften. Tingsrätten fann dock att den minderåriga, som hade läst två år på industriprogrammet och genomgått flera arbetsmoment avseende skärande bearbetning, hade den utbildning som krävs för att få arbeta med en, enligt föreskriften om minderåriga, förbjuden uppgift.

Tingsrätten menade att brister i det systematiska arbetsmiljöarbetet samt otillräckliga kunskaper om arbetsmiljölagstiftningens krav lett till att maskinen inte försetts med föreskriven skyddsanordning. Bristerna borde ha rättats till och detta låg på VD. Att han inte gjort detta ansåg oaktsamt och han dömdes för arbetsmiljöbrott.

